

Afsuski, ba'zi yoshlar e'tiborsiz muhitda ulg'aygani uchun noto'g'ri yo'lni tanab qo'yishadi. Mening sinfdoshim bor edi. Ota-onasi ajrashgan, buvisinikida yashardi. Otasi haydovchi, onasi chet elga ishlashga ketgan. Buvisi esa unga mehr, e'tibor bermasdi. Bu bola yolg'iz e'tiborsiz holda o'sdi. U nos chekish, ichkilik va hatto taqiqlangan moddalar bilan tanishdi. Bir kuni u janjal tufayli bironing burnini sindirib, hatto sudlandi. JSST ma'lumotlariga ko'ra, "Mehrsiz muhitda o'sgan yoshlar o'rtasida xatarli odatlar tarqalishi ikki baravar yuqori bo'ladi"[5]. Aslida u aqlli, bilimga chanqoq bola edi. Ammo muhit, ota-onaning e'tiborsizligi uning taqdirini o'zgartirib yubordi. Maktabni zo'rg'a bitirdi. Uning taqdirini hali noma'lum, lekin u hali ham to'g'ri yo'lga qaytishi mumkin. Buning uchun jamiyat yordami, ijobiy muhit va insoniy yondashuv zarur.

Yoshlar tarbiyasida jamiyat va mahallaning o'rni ham muhim. Prezidentimiz Sh. Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Yosh avlodga g'amxorlik - bu Vatan kelajagi uchun sarmoyadir [6]. Ayni vaqtda O'zbekistonda "Yoshlar daftari", "Yoshlar jamg'armasi" kabi loyihalar yoshlarni qo'llab-quvvatlash, ularga imkoniyat yaratish yo'lida xizmat qilmoqda [7].

Yosh avlodning barkamol va sog'lom rivojlanishi - nafaqat oila, balki jamiyat, ta'lim muassasali va davlat siyosatining ham mas'uliyatidir. Ota-onalar farzandlariga nafaqat moddiy balki ma'naviy ham ruhiy e'tiborni ham ko'rsatishlari lozim. O'qituvchilar va pedagoglar esa yoshlarning nafaqat bilim darajasi, balki hissiy holati bilan ham ishlashi kerak.

Bugungi kunda yoshlar uchun yaratilgan imkoniyatlardan to'g'ri foydalanish, ularni to'g'ri yo'naltirish, kerakli bilim va tarbiya berish uchun mehr va e'tibor eng muhim vositadir. "Kelajak yoshlar qo'lida" degan so'zlar amalda namoyon bo'lishi uchun ularni tinglash, tushunish, qadrlash va qo'llab-quvvatlashimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNESCO Global Education Monitoring Report, 2023.
2. Milliy tadqiqot: "O'zbek oilalarida - psixologik iqlim", Ijtimoiy fanlar inistituti, 2022.
3. Satir V "Oila va bolalar bilan muloqot", Moskva, 2021.
4. Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti (JSST) - Youth Mental Health Report, 2022.
5. "Adverse Childhood Experiences and Toxic Stress", Geneva, 2021.
6. Sh. Mirziyoyev "Yoshlar - ertangi kunimizning tayanchi", Nutq, 2020.
7. O'zbekistonda Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi hisobotlari, 2023.

YOSHLAR ORASIDA EKOLOGIK MADANYATNI SHAKILLANISHDA TA'LIM TARBIYANING O'RNI

Yuldashova X.R.

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti 2-kurs talabasi

Xabibullaev A.J.

dotsent, Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti, Nukus

Dunyo kundan kunga ko'plab ekologik muammolarga duch keladi. Aholi sonining o'sishi, fan va texnika taraqqiyoti, inson ehtiyojlarining ortishi oqibatida er yuzida qator ekologik muammolar yuzaga keldi. Shu bois, bugungi kunda sof tabiat haqida gap yuritish mushkul. Er yuzidagi o'rmonlar ko'payish o'rniga tobora qisqarib bormoqda, katta-katta tabiiy hududlar dehqonchilik qilish maqsadida o'zlashtirildi, tabiat va havo har xil chiqindi hamda gazlar hisobiga ifloslanyapti. Bundan tashqari, tabiatda toshqinlar, o'rmon yong'inlari, chang bo'ronlari va boshqa tabiiy jarayonlar yuz bermoqda. Bularning barchasi pirovardida tabiat muvozanatiga putur etkazyapti

Havo tarkibida karbonat angidridning oshishi, chiqindi gazlarning me'yoridan ortiq havoga chiqarib tashlanishi oqibatida issiqxona effekti hosil bo'lib, bugungi kunda jahon hamjamiyatini

tashvishga solayotgan jiddiy ekologik muammo-global iqlim o'zgarishi yuzaga keldi. Shuningdek, ozon qatlamining emirilishi, dunyo okeanining ifloslanishi, tuproq unumdor qatlamining yo'qolib borishi, tropik o'rmonlarning kesilishi, cho'llanish, chuchuk suv manbalari va bioxilmaxillikning kamayishi, maishiy chiqindilarning ko'payishi, kimyoviy va toksik moddalarni zararsizlantirish kabi ekologik inqirozlar allaqachon bir davlat chegarasidan chiqib, tom ma'noda global ekologik muammolarga aylandi.

Shuning uchun ekologik madaniyatning asosiy mazmuni munosabatlarni, yoshlarning tabiiy muhit bilan o'zaro aloqasini o'rganish, odamlarga atrof-muhit haqidagi bilimlarni, atrof-muhitning yoshlar rivojlanishidagi rolini o'rganishdir. Bu

odamlarning barqaror rivojlanishi uchun amaliy faoliyatda ekologik muvozanatni ta'minlab, odamlarning ekologik muhitni himoya qilish uchun harakatini shakllantiradi. Yoshlarning ekologik madaniyat to'g'risida chuqur xabardorligini namoyish etadigan amaliy faoliyat tabiat, yoshlar va jamiyat tizimining mavjudligi va barqaror rivojlanishining hal qiluvchi omiliga aylanib, ekologik madaniyat yoshlariyatning barqaror rivojlanishi uchun zarur bo'lgan rivojlanishdir.

Ekologik madaniyatni insoniyatning barqaror rivojlanishining muhim kalitiga aylantirish uchun ekologik madaniy ta'lim faoliyati kuchaytirilishi kerak, ekologik madaniyathaqidagi bilimlarni oshirib borish orqali yoshlar, tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar to'g'risida xabardorlik kuchayadi. Ekologik madaniy ta'lim - bu har bir shaxs va jamiyat uchun xabardorlikni oshirish, tabiat – yoshlar va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar haqidagi bilimlarni mustahkamlash, o'sib borayotgan iqtisodiyot va jamiyat uchun amaliy faoliyatda yoshlarning ekologik muhitga nisbatan xatti-harakatlarini tartibga solish sifati va qobiliyatini shakllantiradi.

Shuning uchun ekologik madaniyatning asosiy mazmuni munosabatlarni, yoshlarning tabiiy muhit bilan o'zaro aloqasini o'rganish, odamlarga atrof-muhit haqidagi bilimlarni, atrof-muhitning yoshlar rivojlanishidagi rolini o'rganishdir. Bu

odamlarning barqaror rivojlanishi uchun amaliy faoliyatda ekologik muvozanatni ta'minlab, odamlarning ekologik muhitni himoya qilish uchun harakatini shakllantiradi. Yoshlarning ekologik madaniyat to'g'risida chuqur xabardorligini namoyish etadigan amaliy faoliyat tabiat, yoshlar va jamiyat tizimining mavjudligi va barqaror rivojlanishining hal qiluvchi omiliga aylanib, ekologik madaniyat yoshlariyatning barqaror rivojlanishi uchun zarur bo'lgan rivojlanishdir.

Ekologik madaniyatni insoniyatning barqaror rivojlanishining muhim kalitiga aylantirish uchun ekologik madaniy ta'lim faoliyati kuchaytirilishi kerak, ekologik madaniyathaqidagi bilimlarni oshirib borish orqali yoshlar, tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar to'g'risida xabardorlik kuchayadi. Ekologik madaniy ta'lim - bu har bir shaxs va jamiyat uchun xabardorlikni oshirish, tabiat – yoshlar va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar haqidagi bilimlarni mustahkamlash, o'sib borayotgan iqtisodiyot va jamiyat uchun amaliy faoliyatda yoshlarning ekologik muhitga nisbatan xatti-harakatlarini tartibga solish sifati va qobiliyatini shakllantiradi.

Bolalarga ekologik ta'lim va tarbiya berish ularni ilk marotaba tabiatga qadam

qo'ygan vaqtdan boshlab, butun hayoti davomida tabiatdan ongli, oqilona ravishda foydalanishga, xalqimizning tabiatga hurmat va e'tibor bilan qaraydigan urf-odatlarini tarbiyalash, tabiiy boyliklarni ko'paytirish va ulardan to'g'ri foydalanish, bog'-urog'lar, gulzorlar tashkil qilishga, daraxtlarni, o'simlik va hayvonlarni asrashga, ularga ozor bermaslikka o'rgatish, bolalarning qalbida tabiatga, uni asrashga nisbatan yaxshi xislatlar uyg'otishdan iboratdir.

Ekologik tarbiyaning bosh maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda atrof-muhit va uning muammolari haqida ongli munosabatni ihamda ular bo'yicha optimal yechimlar topish to'g'risidagi bilim, ko'nikmava malakalarni shakllantirishdan iborat. Mazkur maqsadni amalga oshirish uchun bir qator vazifalarni hal qilishga to'g'ri keladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarimizga ekologik tarbiya berishda ularning yashab turgan joyi (tabiati) va boyliklarini tejab-tergashga, ularni ongli ravishda muhofaza qilishga o'rgatish.

Ekologik madaniyatni shakllantirish.

Bu, eng avvalo, oiladan boshlanmog' Iozim. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning quyidagi yo'llari mavjud:

- Mashg'ulotlar o'tkazish;
- Ekskursiya;
- Mehnat;
- O'yinlar;
- Kundalik hayot ishlari.

Hulosa qilib aytganda Ekologik tarbiyaning bosh maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda atrofmuhit va uning muammolari haqida ongli munosabatni ihamda ular bo'yicha optimal yechimlar toppish to'g'risidagi bilim, ko'nikmava malakalarni shakllantirishdan iborat. Sayyoramizning kelajagi yosh avlodning ekologik madaniyatiga bog'liq ekanligi barchamizga yaxshi ayon. Zero, global ekologik muammolarni faqat milliy va global miqyosdagi birgalikdagi sa'y-harakatlar bilan hal qilish mumkin. Yoshlar orasida ekologik madaniyatni shakllantirish uchun zamonaviy usullarni o'ylab toppish lozim. Masalan o'smirlar va yosh bolalar orasida hozirgi kunda har xil vituval o'yinlar rivojlanib bormoqda. Agar bu o'yinlar o'rniga atrof-muhitni himoyalashni targ'ib qiluvchi o'yinlar ishlab chiqilsa yoshlarda tabiatni asrab avaylash boyicha bilim va ko'nikmalar shakillanadi. Bundan tashqari maktablarda gi dars jarayonlarida ekolo'giya haqidagi malumotlar berib borilsa, kimyo, biologiya, geografiya va fizika kabi fanlar ekologiya bilan bog'langan holda o'qitilsa maktab o'quvchilari ekologik bilimlarga ega bo'lishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.ERGASHEV – “UMUMIY EKOLOGIYA” TOSHKENT 2003
2. <https://cyberleninka.ru>

ЖҰМАҒЫМСЫҢ ТУҒАН ЖЕР»

(Жергілікті жас ақын Мейрамбек Әбдіқалиев өлеңдері негізінде)

*Кенжебаева Роза Сайлауовна,
Бердақ атындағы Қарақалпақ мемлекеттік университеті
Қазақ тілі және әдебиеті кафедрасы оқытушысы
Сейдиллаева Гүлжайна,
Қазақ тілі және әдебиеті тәлім бағдарының
4-басқыш тәлімгері*

Аннотация: Мақалада жас ақын Мейрамбек Әбдіқалиевтің туған жеріне арналған жырлары, ауылдағы өмір ерекше нәзіктікпен суреттеліп, ақынның кіндік кесіп, кір жуған өлкесіне деген махаббаты шынайы шеберлікпен жырланған.

Кілт сөздер: Ақын, жыр, поэзия, өмірбаян, ақындық шабыт....

Адам баласының өмір атты өрлі өзеннің кемесіне мініп, бауырында еркін өсіп, тынысын кең алып, балапандай қанаты қаққанша өсіп, ер жетіп, болашағынан үлкен үміт күткен киелі мекені өзі туған ауылына не жетсін?!

Бойында жырдың қуаты, ойында нұрдың шуағы, әдебиет майданының жаңа майталманы Мейрамбек Әбдіқалиев өзі туған аулын жанындай жақсы көріп, мақтанышпен жырлайды.

Жырдан інжу маржан жыр моншағын терген ақынның өнер туындысына үңілген сайын бойыңды ерекше сезім билеп, махаббат пен тебіреніске толы жырларын оқыған сайын ақынның қуаныш пен мұңға, сағыну мен аңсауға толы жырлары бізді сонау албырт жастық